C O P E
Member since 2019
JM14482

Marcin Gierczyk*
Joseph S. Renzulli**

Dobrostan uczniów uzdolnionych: co mówią badania naukowe? Systematyczny przegląd literatury

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest przegląd badań naukowych dotyczących problematyki dobrostanu (*well-being*) uzdolnionych dzieci i młodzieży. Przyjęto procedurę przeglądu systematycznego w oparciu o protokół Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (Page et al. 2021). Analizie poddano 15 artykułów opublikowanych w latach 2005–2022 w recenzowanych czasopismach naukowych. Analizy pokazały, że nie można jednoznacznie stwierdzić, czy uzdolnienia są czynnikiem ryzyka, czy też czynnikiem chroniącym dla subiektywnego poczucia dobrostanu dzieci i młodzieży uzdolnionej. Jednocześnie wyniki badań publikowane w większości analizowanych tekstów nie wskazały istotnych statystycznie różnic między poczuciem dobrostanu subiektywnego, jak i psychicznego uczniów uzdolnionych w porównaniu do uczniów o przeciętnych zdolnościach. W badaniach subiektywnego poczucia dobrostanu uzdolnionych dzieci i młodzieży wykorzystuje się szereg skal odnoszących się do różnych obszarów psychofizycznego funkcjonowania człowieka, np. nastroju, stresu, poczucia własnej skuteczności, zainteresowań, poczucia samotności, poczucia humoru, klimatu szkolnego, co pozwala na holistyczne spojrzenie na analizowane zjawisko.

Słowa kluczowe: zdolność, talent, dobrostan, *well-being*, systematyczny przegląd.

* Uniwersytet Śląski w Katowicach.
** University of Connecticut, USA.
Artykuł otrzymano: 4.08.2022; akceptacja: 24.10.2022.

https://doi.org/10.18778/2450-4491.16.03

The Well-Being of Gifted Students: What Does the Research Say? A Systematic Literature Review

Abstract

The purpose of this article is to review recent literature on the subjective well-being of gifted and talented students and to consider its practical implications. Fifteen articles were reviewed, published between 2005 and 2022, and selected according to a systematic protocol from two widely used online databases. The analysis showed that it could not be clearly stated whether giftedness is a risk or a protective factor for gifted and talented children's and adolescents' subjective well-being. Simultaneously, the research results published in most of the analyzed articles did not indicate statistically significant differences between the sense of subjective well-being and psychological well-being of gifted and talented students compared to average-ability students. Studies on the well-being of gifted children and young people employ a number of scales relating to different areas of human psychophysical functioning, i.e.: mood, stress, sense of self-efficacy, interests, sense of loneliness, sense of humor, atmosphere in school, which allows a holistic view of the analyzed phenomenon.

Keywords: gift, talent, well-being, systematic review.

Wprowadzenie

W przeciągu ostatnich kilkunastu lat obserwuje się zdecydowany wzrost badań dotyczących subiektywnego poczucia dobrostanu wśród dzieci (ang. *children's subjective well-being*) (Tomyn et al. 2020; Gillett-Swan 2014; Carrillo et al. 2021), będącego krytycznym wskaźnikiem zdrowia, rozwoju i szczęścia (Casas et al. 2013; Newland et al. 2019). Dobrostan osobisty, mierzony w kategoriach dobrostanu subiektywnego, jest powszechnie określany jako „szczęście" (Sayler et al. 2015: 237). Subiektywny dobrostan można traktować jako konstrukty społeczno-afektywne, które obejmują reakcje emocjonalne człowieka, satysfakcję poznawczą i globalne osądy na temat satysfakcjonującego życia (Diener 2000). „Zgodnie z hipotezą dysharmonii, uzdolnienia są przyczyną wielu problemów społeczno-emocjonalnych, a tym samym są czynnikiem ryzyka obniżenia SWB[1]" (Bergold et al. 2020: 289). Wiele badań pokazuje, że „uzdolnione dzieci mają doskonałe przystosowanie społeczne" (Silverman 2000: 291), natomiast z doświadczeń klinicznych wynika, że mogą one „cierpieć na doskwierającą samotność i wewnętrzne konflikty między pragnieniem dopasowania się a ideałami" (Silverman 2000: 291). Dodatkowo Silverman (2000), zwracając uwagę na płeć, doszedł do wniosku, że uzdolnione i utalentowane dziewczęta wydają się radzić sobie z tym konfliktem, chociaż zwykle odbywa się to kosztem ich społecznego i emocjonalnego dobrostanu. Neihart (1999) wskazuje, że odmienność od innych, asynchronia rozwojowa, perfekcjonizm i wrażliwość w połączeniu z nierealistycznymi oczekiwaniami wobec osób uzdolnionych oraz niezaspokojenie ich potrzeb mogą powodować wyższy poziom stresu, zwiększając ryzyko obniżenia SWB.

[1] SWB – subiektywne poczucie dobrostanu. W literaturze przedmiotu pojawiają się również synonimy pojęcia poczucia dobrostanu, jak: jakość życia czy poczucie jakości życia.

W związku z powyższym podkreśla się konieczność holistycznego podejścia do tego zagadnienia (Thomas 2016; Laursen et al. 2019). Zauważa się, że szkoła jest miejscem o decydującym znaczeniu dla promowania dobrego samopoczucia uczniów (Kutsar, Kasearu 2017; Thomas 2016; Loureiro et al. 2020; Morinaj, Hascher 2018), biorąc pod uwagę ilość czasu, jaką dzieci i młodzież spędzają w jej murach (Coulombe et al. 2020). Ryan i Deci (2018: 353) podkreślają, że nie należy traktować szkoły jako „fabryki nauczającej", ale jako „wszechobecny kontekst rozwojowy", dlatego tak ważne jest, aby dziecięca perspektywa subiektywnego poczucia dobrostanu była brana pod uwagę (Amerijckx, Humblet 2014). Coraz częściej do oceny *children's subjective well-being* w przestrzeni szkolnej oprócz dobrze znanych skal, np. *the personal well-being index – school children* (PWI-SC) (Tomyn et al. 2020), wykorzystuje się badania jakościowe (Powell et al. 2018; McCluskey et al. 2021) i techniki projekcyjne (Loureiro et al. 2020), które przynoszą wartościowe z poznawczego punktu widzenia dane. Dodatkowo większość badań wykorzystuje kompleksowe podejście do zagadnienia *well-being*, uwzględniając perspektywę uczniów w kontekście zarówno ich samooceny zdrowia, jak i ich fizycznego otoczenia. Może to stanowić kluczową wskazówkę dla nauczycieli podejmujących próby stworzenia przyjaznego środowiska edukacyjnego.

Powell et al. (2018) zauważyli u uczniów pewne trudności z rozumieniem pojęcia *well-being*, będącym dla nich konceptem zarazem znajomym, jak i obcym. Wskazali jednocześnie, że relacje uczniów z samymi sobą, nauczycielami, przyjaciółmi, rówieśnikami i innymi ważnymi dla nich osobami są kluczowe dla ich dobrego samopoczucia. Wyniki ujawniają ogromny potencjał badań opinii dzieci i młodzieży na temat zmian i reform systemowych w szkołach w obszarze dobrostanu uczniów.

Rathmann et al. (2018) zbadali to, jak uczniowie postrzegają klimat szkoły, oraz jak oceniają swoje własne zdrowie. Ich badanie wykazało, że „szkolny *well-being*" był głównym czynnikiem wpływającym na najwyższe oceny. Ponadto postrzeganie klimatu szkolnego przez uczniów było zależne od tego, jak postrzegali oni zaangażowanie nauczycieli w ich naukę. Inne badania dowiodły, iż stres rodziców również wpływa na *well-being* dzieci. Stres ten może skutkować trudnościami dzieci z przystosowaniem się do środowiska szkolnego, jak i z brakiem zainteresowania rodziców szkołą (Hill, Taylor 2004; Chang 2009). W badaniu Konu i Lintonena (2006) dziewczęta oceniły swój szkolny *well-being* znacznie wyżej niż chłopcy. Zostało to także potwierdzone przez Hascher i Hagenauer (2011). Natomiast warunki fizyczne otoczenia szkolnego, takie jak otwarta przestrzeń (duża liczba okien), bliskość natury oraz komfort domowy, zostały wskazane przez dzieci jako cechy pożądane w ich szkołach (Loureiro et al. 2020).

Metodologia badań

Celem niniejszego przeglądu jest ustalenie zakresu, zasięgu i charakteru działalności badawczej nad zagadnieniem, jakim jest subiektywne poczucie dobrostan uczniów uzdolnionych, oraz udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie podejścia metodologiczne mają zastosowanie w badaniach subiektywnego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych?
- Jakie są doniesienia naukowe w zakresie subiektywnego, jak i psychicznego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych?
- Jakie można wskazać implikacje dla praktyki pedagogicznej do wzmacniania subiektywnego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych?

Przegląd został oparty o metodologię *Cochrane Rapid and Scoping Reviews Method Group* (Garrity et al. 2020) oraz *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses* (PRISMA) (Page et al. 2021). Zastosowano 15-punktową listę kontrolną kryteriów przeglądu systematycznego (zob. Braun, Clarke 2006). Teksty naukowe do analizy pozyskano z dwóch baz danych: ProQuest oraz Web of Science, które umożliwiają kompleksowy przegląd dostępnej literatury. Wybór ten wynikał z prestiżu i rozpoznawalności tych baz na całym świecie, a także z ilości zawartej w nich literatury z zakresu edukacji (Chadegani et al. 2013).

Kryteria wyboru artykułów

Każdy przegląd ma swój określony zakres, obejmujący język instrukcji, przedział czasowy, w jakim artykuły zostały opublikowane, typy publikacji, jak i zbiory słów kluczowych, za pomocą których dokonuje się wyboru tekstów do analizy. Biorąc pod uwagę te założenia, postanowiono poddać analizie wyłącznie recenzowane artykuły, prezentujące badania empiryczne (artykuły o charakterze popularnonaukowym zostały odrzucone), opublikowane w języku angielskim w latach 2005–2022. Przeglądu baz dokonano przy użyciu następujących słów kluczowych: „*wellbeing*", „*giftedness*", „*talent*" oraz „*pupils*". Słowa kluczowe zostały połączone operatorem logicznym „*AND*". Poszukiwania zakończyły się w lipcu 2022 roku. Wstępne wyniki wyszukiwania podsumowano w tabeli 1.

Tabela 1. Parametry wyboru artykułów i początkowe wyniki

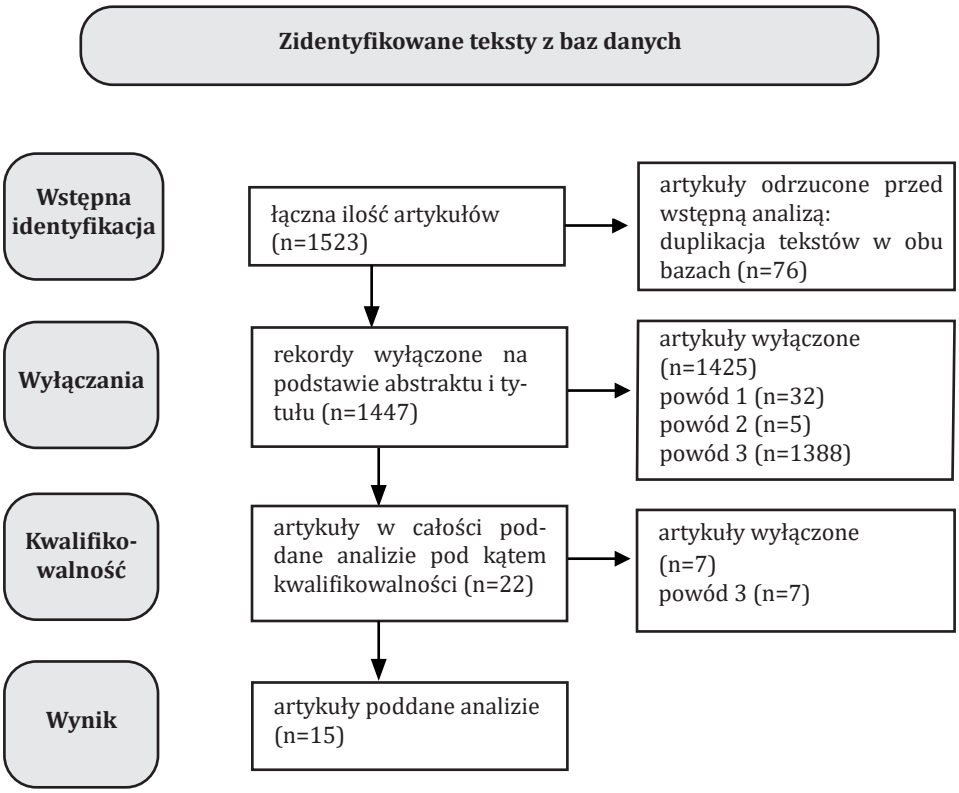
Baza danych	Zakres wyszukiwania	Ilość
ProQuest	czasopisma recenzowane okres publikacji: 2005–2022	1291
Web of science	czasopisma recenzowane okres publikacji: 2020–2022	232
Razem		1523

Źródło: opracowanie własne.

Selekcja tekstów

Proces selekcji artykułów przedstawiono na diagramie 1. Spośród 1523 zidentyfikowanych w bazach danych artykułów 76 zostało usuniętych z powodu duplikacji, natomiast 1430 – z trzech innych powodów: 1) artykuł nie był dostępny; 2) artykuł dotyczył osób dorosłych; 3) brak odniesienia do analizowanego zjawiska.

Diagram 1. Kryteria i ścieżki selekcji artykułów

Źródło: opracowanie własne.

Kryteria włączenia tekstów do analizy

Zastosowano rygorystyczne kryteria wyboru artykułów do analizy (zob. Mullet, Rinn, Kettler 2017: 259–260). Do ostatecznej analizy zakfalifikowano wyłącznie artykuły prezentujące doniesienia z badań empirycznych, które dotyczyły problematyki subiektywnego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych. Kryteria przedstawiono w zestawieniu nr 2.

Zestawienie 2. Kryteria przesiewowe włączenia

Kryterium	Artykuły poddane analizie	Artykuły wykluczone z analizy
rok publikacji	2005–2022	przed 2005
typ publikacji	naukowe, recenzowane	dzienniki, magazyny, gazety, czasopisma drapieżne
język	angielski	inne niż angielski
uczestnicy badania	dobrostan uczniów uzdolnionych	dzieci i młodzież o przeciętnych zdolnościach oraz osoby dorosłe określane w badaniu jako „adults”
metoda badań	badania empiryczne: jakościowe, ilościowe, triangulacja metod	monografie, artykuły popularnonaukowe

Źródło: opracowanie własne.

Sposób gromadzenia danych

Celem ułatwienia analizy pozyskanych danych stworzono bazę w programie Microsoft Excel, w której przedstawiono autorów, cel badania, kraj prowadzenia badań, próbę badawczą, metodologię badań oraz kluczowe ustalenia i wnioski.

Wstępna analiza

W systematycznym przeglądzie badań empirycznych przeprowadzonych w latach 2005–2022 ostatecznej analizie poddano 15 artykułów, dotyczących problematyki dobrostanu uczniów uzdolnionych (zob. zestawienie 3). W zestawieniu zamieszczono anglojęzyczne nazwy narzędzi badawczych oraz tytuły artykułów bez ich tłumaczenia na język polski, aby umożliwić czytelnikom łatwiejszą identyfikację tekstów oraz narzędzi badawczych.

Zestawienie 3. Artykuły poddane analizie

Autor	Rok	Kraj	Cel badania	Narzędzia badawcze	Uczestnicy badania	Kto został uznany za ucznia zdolnego?	Tytuł
Jin & Moon	2006	Korea	określenie, czy uzdolnieni akademicko nastolatkowie mieli inny poziom dobrostanu psychicznego lub zadowolenia z życia szkolnego niż ich rówieśnicy o przeciętnych zdolnościach	• Satisfaction With School Life Scale • Psychological Well Being Scales (Ryff, 1989a)	410 uzdolnionych uczniów oraz 188 o przeciętnych zdolnościach	uczniowie posiadający specyficzne zdolności akademickie w zakresie przyrody	A Study of Well-Being and School Satisfaction Among Academically Talented Students Attending a Science High School in Korea
Chan	2007	Hong Kong	ocena zasadności wykorzystania narzędzia samoopisowego do oceny pozytywnej i negatywnej formy perfekcjonizmu wśród uzdolnionych studentów	• Schwarzer-Jerusalem General Self-Efficacy Scale • Positive and Negative Affect Schedule	317 uzdolnionych uczniów 9–16 lat	uczeń uzdolniony intelektualnie (z wysokim wynikiem IQ) lub akademicko (np. z wybitnymi osiągnięciami w przedmiotach szkolnych) lub ze zdolnościami w innych konkretnych dziedzinach nieakademickich	Positive and Negative Perfectionism Among Chinese Gifted Students in Hong Kong: Their Relationships to General Self-Efficacy and Subjective Well-Being
Boazman & Sayler	2011	USA	porównanie subiektywnego dobrostanu, poczucia własnej skuteczności oraz wybranych cech dyspozycyjnych radości, powagi i złego samopoczucia wśród uczniów uzdolnionych	• The Personal Well-being Index – Adult (PWI-A) • The State-Trait-Cheerfulness Inventory: Trait (STCI-T) • The General Perceived Self-Efficacy Scale (GSE)	175 uzdolnionych uczniów	b.d.	Personal Well-Being of Gifted Students Following Participation in an Early College-Entrance Program

Autor	Rok	Kraj	Cel badania	Narzędzia badawcze	Uczestnicy badania	Kto został uznany za ucznia zdolnego?	Tytuł
Robertson	2013	USA	porównanie afektywnej różnorodności i poziomów wybranych czynników obrazujących siebie, związanych z SWB	• Piers-Harris 2 (The Way I Feel About Myself) • The School Attitude Assessment Survey–Revised (SAAS-R)	280 uczniów uzdolnionych akademicko	uczniowie formalnie kwalifikujący się do programów dla uzdolnionych	Self-Concept, School Satisfaction, and Other Selected Correlates of Subjective Well-Being for Advanced High School Learners Enrolled in Two Challenging Academic Settings
Kroesbergen et al.	2016		porównanie dobrostanu psychicznego uzdolnionych dzieci z dobrostanem ich rówieśników o przeciętnych zdolnościach	• The TCT-DP (Urban & Jellen 1996) • The Raven's SPM (Raven et al. 1979) • The Self-Perception Profile for Children by Harter (1985)	35 dzieci uzdolnionych oraz 34 o przeciętnych zdolnościach	dzieci o widocznych wysokich osiągnięciach (nominacja nauczycieli), kreatywności (test na kreatywne myślenie – produkcja rysunkowa)	The Psychological Well-Being of Early Identified Gifted Children
Bergold et al.	2020	Niemcy	przeanalizowanie cech osób uzdolnionych w odniesieniu do wyników w szkole, zmiennych motywacyjnych, oczekiwań edukacyjnych rodziców, postrzegania nauczania oraz subiektywnego poczucia dobrostanu	• The Scale of Habitual Subjective Well--Being • Culture Fair Intelligence Test Scale • Knowledge of Conventions and Rules Test • The Scales for the Assessment of Academic Self-Concept • Scale for the Assessment of Subjective School-Related Task Values • General Structure of Interests Tests • Linz Questionnaire for School and Class Climate	35 adolescentów uzdolnionych oraz 34 o przeciętnych zdolnościach	uczniowie z wysokim wynikiem testu inteligencji (IQ 130)	Similarities and Differences Between Intellectually Gifted and Average-Ability Students in School Performance, Motivation, and Subjective Well-Being

Autor	Rok	Kraj	Cel badania	Narzędzia badawcze	Uczestnicy badania	Kto został uznany za ucznia zdolnego?	Tytuł
Bergold, et al.	2015	Niemcy	określenie zadowolenia z życia i poczucia dobrostanu młodzieży uzdolnionej w porównaniu z młodzieżą o przeciętnych zdolnościach	• General Life the Intelligence-Structure-Test 2000 R • The Satisfaction Scale	655 uczniów	uczniowie osiągający wysokie wyniki w szkole oraz posiadający IQ powyżej średniej	Are Gifted Adolescents More Satisfied with Their Lives than Their Non-Gifted Peers?
Shaunessy et al.	2006	USA	zbadanie psychospołecznego funkcjonowania uczniów uzdolnionych i osiągających wysokie wyniki w maturze międzynarodowej w porównaniu z grupą kontrolną nastolatków objętych programem nauczania ogólnego	• Students' Life Satisfaction Scale (SLSS; Huebner 1991) • Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale (MSLSS; Huebner et al. 1998) • The Youth Self-Report of the Child Behavior Checklist (YSR; Achenbach & Rescorla 2001) • Negative Peer Affiliations (NPA Roeser et al. 2000)	122 uczniów uzdolnionych oraz 176 o przeciętnych zdolnościach	uczniowie spełniający stanowe kryteria identyfikacji dla uczniów uzdolnionych intelektualnie, które obejmowały: (a) nominację przez rodzica, nauczyciela, rówieśnika lub samego siebie; (b) wynik na nauczycielskiej liście kontrolnej cech uczniów uzdolnionych; oraz (c) IQ wynoszący 130	School Functioning and Psychological Well-Being of International Baccalaureate and General Education Students
Polmański & Burns	2018	USA	diagnoza stanu psychicznego dobrostanu studentów studiów licencjackich, zarówno uzdolnionych, jak i tych o przeciętnych zdolnościach, oraz identyfikacja populacji studentów	• Perceived Stress Scale (PSS) • Depression Scale (CES-D) • State-Trait Anxiety Inventory (STAI) • The Personal Feelings Questionnaire (PFQ) • The Positive and Negative Perfectionism Scale (PNP) • The Preparation-Prevention Control Subscale of the Desirability of Control (DC Scale) • The Academic Efficacy Subscale of the Patterns of Adaptive Learning Scales (PALS) • The General Life and Self Subscales of the Extended Satisfaction with Life Scale (ESWLS)	641 studentów uzdolnionych oraz 386 o przeciętnych zdolnościach	studenci przejęci na studia z wyróżnieniem	An Investigation of Student Psychological Wellbeing: Honors Versus Nonhonors Undergraduate Education

Autor	Rok	Kraj	Cel badania	Narzędzia badawcze	Uczestnicy badania	Kto został uznany za ucznia zdolnego?	Tytuł
Boazman et al.	2012	USA	określenie czynników pośredniczących dla poczucia subiektywnego dobrostanu	• Personal Wellbeing Index • General Self-Efficacy Scale • State-Trait-Cheerfulness Inventory • Theories of Intelligence Scale • Adult Dispositional Hope Scale • Duke University Religion Index • Gratitude Questionnaire	213 uzdolnionych studentów	studenci o wysokich umiejętnościach przyjęci do Teksańskiej Akademii Matematyki i Nauki	Mediating Factors of Personal Wellbeing in Gifted College Students: Early-College Entrants and Honors College Students
Casino-García et al.	2019	Hiszpania	zdiagnozowanie pośredniczącej roli nastroju w relacji między inteligencją emocjonalną a subiektywnym poczuciem dobrostanu	• The Scale of Positive and Negative Experience • Trait Meta-Mood Scale-24 • Mood Questionnaire	132 studentów uzdolnionych oraz 141 o przeciętnych zdolnościach	b.d.	Subjective Emotional Well-Being, Emotional Intelligence, and Mood of Gifted vs. Unidentified Students: A Relationship Model
Cash & Lin	2022	USA	ustalenie czy uczniowie uzdolnieni uczestniczący w programach dla uzdolnionych i programach dla uzdolnionych matematycznie typu pull-out różnią się pod względem dobrostanu psychicznego	• School Liking and School Avoidance • Children's Loneliness and Social Dissatisfaction Scale • The Rosenberg Self-Esteem Scale • The Short Form of the Revised Almost Perfect Scale • The Five-Item Math Expectancy Scale developed by Eccles and Wigfield (1995)	292 uczniów uzdolnionych	uczniowie zidentyfikowani jako zdolni w różnych dziedzinach	Psychological Well-Being of Intellectually and Academically Gifted Students in Self-Contained and Pull-Out Gifted Programs

Autor	Rok	Kraj	Cel badania	Narzędzia badawcze	Uczestnicy badania	Kto został uznany za ucznia zdolnego?	Tytuł
Dijkstra et al.	2011	Holandia	określenie stylów poczucia humoru uczniów uzdolnionych oraz związku między tymi stylami a poczuciem dobrostanu	• Humor Styles Questionnaire (HSQ) • General Health Questionnaire (GHQ-12) • Satisfaction With Life Scale	202 uzdolnionych uczniów oraz 265 o przeciętnych zdolnościach	uczniowie z wysokim wynikiem testu inteligencji (IQ 130)	Humor Styles and their Relationship to Well-Being Among the Gifted
Tu et al.	2020	Chiny	diagnoza efektu filantropii edukacyjnej na dobrostan uczniów uzdolnionych o niskich dochodach	kwestionariusz ankiety	380 uzdolnionych absolwentów szkoły średniej	b.d.	Efects of Education Philanthropy on Well-Being of Low--Income and Gifted Students in China
Chen et al.	2018	Chiny	analiza subiektywnego dobrostanu odzwierciedlonego w kognitywnym komponencie – zadowoleniu z życia – uzdolnionych akademicko uczniów szkół średnich w Chinach, z zastosowaniem ram teorii pozytywnej emocjonalności	szereg skal obejmujących konstrukty istotne dla teorii pozytywnej emocjonalności	351 uzdolnionych uczniów	na podstawie definicji operacyjnych dotyczących zdolności	The Subjective Well--Being of Academically Gifted Students in the Chinese Cultural Context

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki prowadzonych analiz

Analizy dokonano w odniesieniu do 15 artykułów naukowych, które poruszały problematykę subiektywnego, jak i psychicznego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych. Wyniki przedstawiono zgodnie z logiką postawionych pytań badawczych.

Zastosowane podejście metodologiczne

Badania empiryczne w analizowanych tekstach były prowadzone w paradygmacie pozytywistycznym. Do określenia subiektywnego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych autorzy wykorzystywali szereg skal badających różne obszary psychofizycznego funkcjonowania uczniów, np.: nastroju, poziomu stresu, klimatu szkolnego, poczucia własnej skuteczności, zainteresowań, poczucia samotności, poczucia humoru i innych (zob. zestawienie 3). Większość z narzędzi badawczych miała charakter psychologiczny, co wskazuje na to, że subiektywne i psychiczne poczucie dobrostanu jest jednym z atrakcyjnych zagadnień współczesnej psychologii (Tamannaeifar, Motaghedifard 2014). Stanowi również centralny punkt na styku wielu dziedzin psychologii, w tym psychologii pozytywnej (Aghababaei, Farahani 2011).

Próby badawcze oscylowały między 34 a 655 respondentami. W badaniach najczęściej wykorzystywana była grupa kontrolna, którą stanowiły dzieci i młodzież o przeciętnych zdolnościach.

Subiektywne poczucie dobrostanu uczniów uzdolnionych

Badania dotyczące subiektywnego i psychologicznego poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych prowadzone są w zakresie zarówno nauk humanistycznych i społecznych (np. filozofii, socjologii i psychologii), jak również nauk przyrodniczych (np. neurologia i genetyka) (Jin, Moon 2006; O'Boyle 2008). Jednocześnie obserwuje się niejednoznaczność wyników dotyczących różnicy pod względem poczucia dobrostanu między osobami uzdolnionymi a tymi o przeciętnych zdolnościach (Cross et al. 2008; Lopez, Sotillo 2009; Shechtman, Silektor 2012). Ogurlu et al. (2018) podkreślają, że źródeł takiego stanu rzeczy należy upatrywać w tym, że badania uwzględniają różne konceptualizacje, a procedury identyfikacji uzdolnień i dobrostanu powstają pod wpływem różnych kontekstów i kultur.

Quasi-eksperyment prowadzony w Korei Południowej nie wykazał istotnych statystycznie różnic w zakresie dobrostanu psychicznego uczniów zdolnych w porównaniu z grupą kontrolną, odwrotna sytuacja dotyczy natomiast zadowolenia z życia szkolnego. Dodatkowo potwierdzono, iż licea profilowane mają istotne znaczenie dla kreowania satysfakcji z życia szkolnego wśród młodzieży uzdolnionej akademicko (Jin, Moon 2006). Badanie dotyczące dobrostanu psychicznego dzieci uzdolnionych ze szkół podstawowych autorstwa Kroesbergen et al. (2016) pokazało również,

że różnice w dobrostanie między grupą uczniów uzdolnionych a grupą porównawczą były stosunkowo niewielkie, przy czym dzieci uzdolnione doświadczały niższej samooceny i akceptacji społecznej. Jednocześnie dzieci uzdolnione o wysokiej kreatywności odczuwały mniejsze poczucie dobrostanu niż dzieci uzdolnione, lecz mniej kreatywne, podczas gdy w przypadku dzieci nominowanych przez nauczyciela sytuacja była odwrotna. Ponadto uzdolnione dzieci osiągające dobre wyniki wykazywały wyższy poziom dobrostanu psychicznego niż te osiągające gorsze wyniki.

Kolejne badania także potwierdziły, że uzdolnienia nie są czynnikiem ryzyka upośledzenia psychospołecznego dobrostanu chłopców i dziewcząt, nawet przy uwzględnieniu zmiennych takich jak kontekst społeczno-ekonomiczny (Bergold et al. 2015). Wyniki badań z 2020 roku prowadzonych przez tych samych autorów (Bergold et al. 2020) pokazują po raz kolejny, że uzdolnienia nie są czynnikiem ryzyka dla obniżenia subiektywnego poczucia dobrostanu. Badania Shaunessy et al. (2006) również pokazały, że uzdolnieni uczniowie, zdający maturę międzynarodową, byli niezwykle podobni pod względem niemal wszystkich wskaźników funkcjonowania w przestrzeni szkolnej i dobrostanu psychicznego, w porównaniu z pozostałymi maturzystami.

W badaniu Boazman i Sayler (2011), dotyczącym satysfakcji z życia, z wykorzystaniem analizy doświadczeń i cech psychologicznych uzdolnionych uczniów, którzy zostali zakwalifikowani do programu wczesnego wstępu do college'u, stwierdzono, że ci, którzy wcześnie podjęli studia, mają na ogół ponadprzeciętne poczucie dobrostanu, osobistego bezpieczeństwa i lepsze perspektywy na przyszłość niż rówieśnicy, którzy jeszcze nie zostali zakwalifikowani do wcześniejszego studiowania. Plominski i Burns (2018) w swoich badaniach na grupach studentów studiów licencjackich (uzdolnionych i tych o przeciętnych zdolnościach) ukazali m.in., że znacznie niższy poziom dobrostanu psychicznego obserwowany jest wśród studentów drugiego roku studiów w obydwu grupach studentów. Wskazuje to, że „studenci drugiego roku studiów mają unikalne cechy, które mogą odpowiadać za niższy poziom dobrostanu psychicznego" (Plominski, Burns 208: 5). Z kolei badania Boazmana et al. (2012), prowadzone również wśród studentów, ujawniły, że dyspozycyjny optymizm i poczucie nadziei były istotnie związane z poczuciem dobrostanu studentów uzdolnionych podczas pierwszego roku studiów, niezależnie od ich wieku.

O ile wcześniejsze badania wykazały brak statystycznych różnic pod względem dobrostanu pomiędzy uczniami uzdolnionymi a tymi o przeciętnych zdolnościach, to Casino-García et al. (2019) wykazali, że znaczne różnice między uczniami uzdolnionymi i tymi o przeciętnych zdolnościach istnieją, jeśli chodzi o subiektywne poczucie dobrostanu (SWB). Tym samym potwierdzili postawioną przez siebie hipotezę, że uzdolnione dzieci mają niższy poziom subiektywnego poczucia dobrostanu niż te o przeciętnych zdolnościach. Dodatkowo potwierdzili hipotezę, że nastrój (*mood*) może pośredniczyć w relacjach między inteligencją emocjonalną (EI) a SWB. W hierarchicznych modelach liniowych Cash i Lin (2022) ukazali liczne różnice w dobrostanie psychicznym uczniów biorących udział w dwóch programach dla uzdolnionych w zakresie samooceny matematycznej, poczucia samotności i perfekcjonizmu

dezadapcyjnego. Uczniowie biorący udział w programach dla uzdolnionych wykazywali odmienne wzorce dobrostanu psychicznego w porównaniu z uczniami z grupy kontrolnej. Różnice te sugerują odmienne zjawiska społeczne, leżące u podstaw dwóch różnych modeli świadczenia usług uczniom uzdolnionym.

W jednym z pierwszych badań nad stylami poczucia humoru u uczniów uzdolnionych oraz związku między tymi stylami a dobrostanem osób uzdolnionych Dijkstra et al. (2011) wskazali, że uczniowie uzdolnieni najczęściej używają stylu pozytywnego humoru, tj. afiliacyjnego (*affiliative*) i samowzmacniającego pozytywnie (*self-enhancing*), podczas gdy uczniowie o przeciętnych zdolnościach reprezentowali style humoru negatywnego, tj. agresywnego i autodestrukcyjnego. W przypadku uczniów płci męskiej stwierdzono istotne różnice między uczniami uzdolnionymi i tymi o przeciętnych zdolnościach w odniesieniu do relacji między stylami humoru a dobrostanem: „Humor afiliacyjny i samowzmacniający pozytywnie (+) jest istotnie związany z dobrostanem u mężczyzn z próby kontrolnej, ale nie u uczniów uzdolnionych płci męskiej" (Dijkstra et al. 2011: 89, tłum. własne). Wyniki te mogą wskazywać, że uzdolnieni uczniowie płci męskiej używają innych sposobów radzenia sobie ze stresem, stawiając na optymizm i pogodę ducha, niż uczniowie o przeciętnych zdolnościach. Dodatkowo stwierdzono, że chłopcy w obu próbach częściej używali agresywnego humoru (-) niż dziewczęta.

Wyniki prowadzonych w Chinach badań nad wpływem filantropii edukacyjnej na dobrostan uczniów uzdolnionych o niskich dochodach wskazują, że dobrze zaprojektowana filantropia edukacyjna (*education philanthropy*), która kładzie nacisk na wzmacnianie wszechstronnej wiedzy, umiejętności oraz atrybutów społecznych i osobowościowych w szkole średniej, a także wsparcie finansowe na studiach i poza nimi, prawdopodobnie zwiększy kapitał ludzki, a w konsekwencji, w dłuższej perspektywie – dobrostan uczniów uzdolnionych o niskich dochodach (Tu et al. 2020). Natomiast w innych badaniach nad subiektywnym poczuciem dobrostanu wśród studentów, przeprowadzonych również w Chinach, wykazano, że przekonanie o własnej sprawczości, zaufanie ze strony rodziców, ogólny stan zdrowia i funkcjonowanie społeczne są czynnikami wzmacniającymi subiektywny dobrostan uczniów uzdolnionych, podczas gdy alienacja w grupie rówieśników, depresja i lęk okazały się negatywnie powiązane z zadowoleniem z życia. Dodatkowo stwierdzono, że dziewczęta wskazywały istotnie większą satysfakcję z życia niż chłopcy (Chen et al. 2018).

W innych chińskich badaniach Chan (2007) odniósł się do problemu perfekcjonizmu pozytywnego, określanego jako realistyczne dążenie do doskonałości, oraz perfekcjonizmu negatywnego, definiowanego jako sztywne trzymanie się wysokich standardów osobistych przy podobnych oczekiwaniach wobec innych. Badacz wskazał, że perfekcjonizm pozytywny i negatywny korelują w odmienny sposób z różnymi komponentami subiektywnego dobrostanu. Badania Robertson (2013) wykazały, że ogólna samoocena i wybrane czynniki subiektywnego poczucia dobrostanu i zadowolenia ze szkoły mogą pozostać silne nawet w przypadku, gdy pogarsza się akademicki „obraz siebie" i narasta stres.

Wnioski

Pozytywne poczucie dobrostanu jest oznaką pozytywnego rozwoju psychicznego człowieka niezależnie od posiadanych zdolności. Wskazuje się, że edukacja ma istotną korelację z dobrostanem (Oreopoulos 2007), jednocześnie zwraca się uwagę na silny związek przyczynowo-skutkowy między dobrostanem uczniów uzdolnionych a typem interwencji edukacyjnej (Gross 2006). Bez wątpienia pozytywne poczucie dobrostanu sprzyja rozwojowi talentów (Berk 2006).

Wyniki badań pokazują, że nie można jednoznacznie stwierdzić, czy uzdolnienia są czynnikiem ryzyka, czy też czynnikiem chroniącym dla poczucia dobrostanu uczniów uzdolnionych, niezależnie od kraju, w jakim prowadzone były badania. Nie wykazano również statystycznych różnic w porównaniu z grupami kontrolnymi. W badaniach brano pod uwagę różne zmienne, które mogły mieć potencjalny wpływ na dobrostan badanych. Niektóre obejmują: relacje rówieśnicze i samotność; uczucie wdzięczności, optymizm; aktywność i zdrowie fizycznie; duchowość; poczucie humoru; dochody i wykształcenie; inteligencja emocjonalna; klimat szkoły; zainteresowania; poczucie skuteczności. Rozbieżności w wynikach badań poszczególnych badaczy mogą wynikać z przyjętych koncepcji zdolności, sposobu definiowania dobrostanu, doboru próby badawczej, kontekstu kulturowego i wykorzystanego narzędzia badawczego. Jak wspomniano na początku, w badaniach nad poczuciem dobrostanu podkreśla się konieczność holistycznego podejścia do tego zagadnienia (Thomas 2016). Stąd też można zaobserwować, że do badania dobrostanu uczniów uzdolnionych autorzy wykorzystywali szereg skal odnoszących się do różnych obszarów psychofizycznego ich funkcjonowania.

Na podstawie przeglądu 15 badań możemy stwierdzić, że pewne rodzaje bardziej angażujących metod promowania dobrostanu subiektywnego u nastolatków są bardziej skuteczne niż formalna edukacja, mająca na celu internalizację cech związanych z pojęciem dobrostanu. Internalizacja oznacza rzeczywiste włączanie przez jednostki przekonań, zachowań i wzorców kulturowych do swojego systemu wartości zamiast bezrefleksyjnego uczenia się ich w celu uzyskania dobrych ocen czy zadowolenia w oczach nauczycieli i dorosłych.

Implikacje dla praktyki pedagogicznej

W przekonaniu większości pedagogów proces uczenia się ma charakter procesualny – począwszy od nauczania dedukcyjnego, dydaktycznego i nakazowego, skończywszy na metodach indukcyjnych, badawczych czy opartych na odkrywaniu. W przypadku promowania dobrostanu uczniów przekaz werbalny, tradycyjne dydaktyczne nauczanie oraz przekazywanie informacji nie wystarczą. Pewne formy instrukcji (dydaktycznych) przekazywane przez nauczycieli mają ogromne znaczenie przy wprowadzaniu pojęć związanych z dobrostanem, np.: asynchronia rozwojowa, perfekcjonizm, wrażliwość, realistyczne i nierealistyczne oczekiwania, empatia, moty-

wacja, poczucie własnej skuteczności, tolerancja, hojność, życzliwość, cierpliwość, spokój i zaufanie. Aby jednak zinternalizować te pojęcia, rekomendujemy doświadczenia związane z nauką o dobrostanie, które wymagają większego zaangażowania uczniów.

Typy uczenia się, które czasami określamy mianem uzdolnień twórczo-produktywnych, to po prostu wykorzystanie zdolności do pracy nad rzeczywistymi problemami i obszarami nauki, które mają dla ucznia osobiste znaczenie i które można rozwinąć do odpowiednio wymagających poziomów aktywności badawczej. Rola, jaką zarówno uczniowie, jak i nauczyciele powinni odgrywać w rozwiązywaniu tych problemów, została opisana w innej publikacji (Renzulli 1982) i przyjęta w edukacji ogólnej pod takimi pojęciami, jak: autentyczne uczenie się, uczenie się przez doświadczenie i uczenie się przez zanurzenie.

Cztery rzeczywiste czynniki problematyczne to:

- personalizacja zainteresowań ze strony ucznia (uczniów);
- wykorzystanie autentycznej metodologii (umiejętności badawcze, dochodzeniowe i twórcze);
- brak jednej, z góry ustalonej poprawnej odpowiedzi;
- szeroka grupa docelowa.

Historia kultury cywilizacji ludzkiej jest w dużym stopniu zdeterminowana przez twórczy i produktywny wkład najbardziej utalentowanych ludzi, którzy wykorzystują swoje intelektualne, motywacyjne i twórcze atuty w sposób prowadzący do wybitnych przejawów twórczej produktywności. Natomiast zdarza się, że inne osoby, posiadające podobne lub większe atuty, nie osiągają oczekiwanego poziomu pracy. Dlaczego uzdolnienia twórczo-produktywne są na tyle ważne, byśmy zakwestionowali „uporządkowane" i stosunkowo proste podejście, tradycyjnie stosowane przy selekcji uczniów w oparciu o wyniki testów?

Dlaczego niektórzy ludzie chcą podważać koncepcję uzdolnień, które mogą być liczbowo zdefiniowane poprzez zwykły test? Odpowiedzi na te pytania są proste, a zarazem bardzo przekonujące. W oparciu o przegląd literatury badawczej (Renzulli 1982; Renzulli, Delcourt 1986) możemy stwierdzić, że istnieje o wiele więcej sposobów na określenie ludzkiego potencjału niż tradycyjne testy inteligencji, zdolności i osiągnięć. Ponadto, historia mówi nam, że we wszystkich dziedzinach ludzkiej aktywności to kreatywni i produktywni ludzie – producenci wiedzy, a nie jej konsumenci – zostali uznani za „prawdziwie utalentowane" jednostki. Historia nie odnotowuje osób, które tylko dobrze wypadły w testach IQ ani tych, które dobrze się uczyły.

Z tych powodów rekomendujemy, by w zajęciach rozwijających dobrostan stosować takie metody, jak: symulacje rzeczywistych problemów i wydarzeń, rozwiązywanie problemów w małych grupach, w których uczniowie muszą współpracować, oraz skupienie się na czterech wyżej wymienionych czynnikach problematycznych.

Zakończenie

Tworzenie środowiska edukacyjnego wzmacniającego dobrostan dzieci i młodzieży powinno być priorytetem współczesnych społeczeństw bez względu na posiadane przez nich zdolności. Kluczowe są tutaj badania naukowe, dzięki którym można wskazać implikacje dla praktyki pedagogicznej. Niniejsze analizy ukazały, że niewątpliwie nowym polem eksploracji mogą być badania komparatystyczne w zakresie dobrostanu uczniów uzdolnionych w różnych krajach, które są intensywnie prowadzone w ogólnej populacji dzieci i młodzieży, w oparciu m.in. o paradygmat interpretatywny, będący uzupełnieniem badań ilościowych.

Jednym z celów niniejszego artykułu było dostarczenie przyszłym badaczom z Polski informacji na temat możliwości eksploracji oraz wykorzystanych narzędzi badawczych w tym zakresie. Z pewnością pandemia COVID-19 negatywnie wpłynęła na zdrowie psychiczne i dobrostan osób na całym świecie (Holmes et al. 2020), w tym dzieci (Mantovani et al. 2021) i adolescentów (Schwartz et al. 2021), dlatego warto także zastanowić się nad sytuacją postpandemiczną w zakresie dobrostanu uczniów uzdolnionych.

Wkład autorów: konceptualizacja, przygotowanie manuskryptu, analizy, tłumaczenie cytowanych fragmentów – M. G.; implikacje dla praktyki pedagogicznej – J. S. R.

Bibliografia

Aghababaei N., Farahani H. (2011) *Appreciate the Role of Gratitude Veins in Predicting Psychological Well-Being and Subjective Psychological and Nominative*, "Evolutionary Psychology", nr 8(11), s. 1–29.

Amerijckx G., Humblet C. (2014) *Child-Wellbeing: What does it Mean?*, "Children & Society", nr 28, s. 404–415, https://doi.org/10.1111/chso.12003.

Bergold S., Wirthwein L., Rost D. H., Steinmayr R. (2015) *Are Gifted Adolescents More Satisfied with Their Lives than Their Non-gifted Peers?*, "Frontiers in Psychology", nr 6:1623, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01623.

Bergold S., Wirthwein L., Steinmayr R. (2020) *Similarities and Differences Between Intellectually Gifted and Average-Ability Students in School Performance*, *Motivation, and Subjective Well-Being*, "Gifted Child Quarterly", nr 64(4), s. 285–303, https://doi.org/10.1177/0016986220932533.

Berk L. E. (2006) *Development through the lifespan* (4th ed.), Boston, MA, Pearson.

Boazman J. K., Sayler M. F. (2011) *Personal Well-Being of Gifted Students Following Participation in an Early College-Entrance Program*, "Roeper Review", nr 33(2), s. 76–85, https://doi.org/10.1080/02783193.2011.554153.

Boazman J. K., Sayler M. F., Easton-Brooks D. (2012) *Mediating Factors of Personal Wellbeing in Gifted College Students: Early-College Entrants and Honors College Students*, "Journal of Social Research & Policy", nr 3, s. 111–131.

Braun V., Clarke V. (2006) *Using Thematic Analysis in Psychology.* "Qualitative Research in Psychology", nr 3(2), s. 77–101, https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa.

Carrillo G., Alfaro J., Aspillaga C., Ramírez-Casas del Valle L., Inostroza C., Villarroel A. (2021) *Well-Being from the Understanding of Children and Adolescents: A Qualitative Metasynthesis*, "Child Indicators Research", nr 14, s. 1677–1701.

Casas F., Bello A., González M., Aligué M. (2013) *Children's Subjective Well-Being Measured Using a Composite Index: What Impacts Spanish First-Year Secondary Education Students' Subjective Well-Being?*, "Child Indicators Research", nr 6, s. 433–460, https://doi.org/10.1007/s12187-013-9182-x.

Cash T. N., Lin T.-J. (2022) *Psychological Well-Being of Intellectually and Academically Gifted Students in Self-Contained and Pull-Out Gifted Programs*, "Gifted Child Quarterly", nr 66(3), s. 188–207, https://doi.org/10.1177/00169862211032987.

Casino-García A. M., García-Pérez J., Llinares-Insa L. I. (2019) *Subjective Emotional Well-Being, Emotional Intelligence, and Mood of Gifted vs. Unidentified Students: A Relationship Model*, "International Journal Of Environmental Research And Public Health", nr 16(18): 3266, https://doi.org/10.3390/ijerph16183266.

Chadegani A. A., Salehi H., Yunus M. M., Farhadi H., Fooladi M., Farhadi M., Ebrahim N. A. A. (2013) *Comparison Between Two Main Academic Literature Collections: Web of Science and Scopus Databases*, "Asian Social Science", nr 9(5), s. 18–26, https://doi.org/10.5539/ass.v9n5p18.

Chan D. W. (2007) *Positive and Negative Perfectionism among Chinese Gifted Students in Hong Kong: Their Relationships to General Self-Efficacy and Subjective Well-Being*, "Journal for the Education of the Gifted", nr 31(1), s. 77–102, https://doi.org/10.4219/jeg-2007-512.

Chang M. L. (2009) *An Appraisal Perspective of Teacher Burnout: Examining the Emotional Work of Teachers*, "Educational Psychology Review", nr 21(3), s. 193–218, https://doi.org/10.1007/s10648-009-9106-y.

Chen X., Fan X., Cheung H. Y., Wu J. (2018) *The Subjective Well-Being of Academically Gifted Students in the Chinese Cultural Context*, "School Psychology International", nr 39(3), s. 291–311, https://doi.org/10.1177/0143034318773788.

Coulombe S., Hardy K., Goldfarb R. (2020) *Promoting wellbeing through positive education: A critical review and proposed social ecological approach*, "Theory and Research in Education", nr 18(3), s. 295–321, https://doi.org/10.1177/1477878520988432.

Cross T. L., Cassady J. C., Dixon F. A., Adams C. M. (2008) *The Psychology of Gifted Adolescents as Measured by the MMPI-A*, "Gifted Child Quarterly", nr 52, s. 326–339, https://doi.org/10.1177/0016986208321810.

Diener E. (2000) *Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index*, "American Psychologist", nr 55, s. 34–43, https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34.

Dijkstra P., Barelds D., Ronner S., Nauta A. (2011) *Humor Styles and their Relationship to Well--Being among the Gifted*, „Gifted and Talented International", nr 26(1–2), s. 89–98, https://doi.org/10.1080/15332276.2011.11673592.

Garritty C., Gartlehner G., Nussbaumer-Streit B., King V. J., Hamel C., Kamel C., Affengruber L., Stevens A. (2021) *Cochrane Rapid Reviews Methods Group Offers Evidence-Informed Guidance to Conduct Rapid Reviews*, "Journal of Clinical Epidemiology", nr 130, s. 13–22, https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2020.10.007.

Gillett-Swan J. K. (2014) *Investigating Tween Children's Capacity to Conceptualise the Complex Issue of Wellbeing*, "Global Studies of Childhood", nr 4, s. 64–76, https://doi.org/10.2304/gsch.2014.4.2.64.

Gross M. U. M. (2006) *Exceptionally Gifted Children: Long-Term Outcomes of Academic Acceleration and Nonacceleration*, "Journal for the Education of Gifted Students", nr 29, s. 404–429, https://doi.org/10.4219/jeg-2006-247.

Hascher T., Hagenauer G. (2011) *Schulisches Wohlbefinden im Jugendalter – Verläufe und Einflussfaktoren* w: A. Ittel, H. Merkens, L. Stecher (red.), *Jahrbuch Jugendforschung*, Wiesbaden, Springer, s. 15–45, https://doi.org/10.1007/978-3-531-93116-6_1.

Hill N. E., Taylor L. C. (2004) *Parental School Involvement and Children's Academic Achievement: Pragmatics and Issues*, "Current Directions in Psychological Science", nr 13(4), s. 161–164, https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00298.x.

Holmes E. A., O'Connor R. C., Perry V. H., Tracey I., Wessely S., Arseneault L., Bullmore E. D. (2020) *Multidisciplinary Research Priorities for the COVID-19 Pandemic: A Call for Action for Mental Health Science*, "The Lancet Psychiatry", nr 7, s. 547–560, https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1.

Jin S.-U., Moon S. M. (2006) *A Study of Well-Being and School Satisfaction Among Academically Talented Students Attending a Science High School in Korea*, "Gifted Child Quarterly", nr 50(2), s. 169–184, https://doi.org/10.1177/001698620605000207.

Konu A. I., Lintonen T. P. (2006) *School Wellbeing in Grades 4–12*, "Health Education Research", nr 21(5), s. 633–642, https://doi.org/10.1093/her/cyl032.

Kroesbergen E. H., van Hooijdonk M., Van Viersen S., Middel-Lalleman M. M. N., Reijnders J. J. W. (2016) *The Psychological Well-Being of Early Identified Gifted Children*, "Gifted Child Quarterly", nr 60(1), s.16–30, https://doi.org/10.1177/0016986215609113.

Kutsar D., Kasearu K. (2017) *Do Children Like School – Crowding in or out? International Comparison of Children's Perspectives*, "Children and Youth Services Review", nr 80, s. 140–148, http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.052.

Lopez V., Sotillo M. (2009) *Giftedness and Social Adjustment: Evidence Supporting the Resilience Approach in Spanish-Speaking Children and Adolescents*, "High Ability Studies", nr 20, s. 39–53, https://doi.org/10.1080/13598130902860739.

Loureiro K. S., Grecu A., de Moll F., Hadjar A. (2020) *Analyzing Drawings to Explore Children's Concepts of an Ideal School: Implications for the Improvement of Children's Well-Being at School*, "Child Indicators Research", nr 13, s. 1387–1411, https://doi.org/10.1007/s12187-019-09705-8.

Mantovani S., Bove C., Ferria P., Manzonib M., Cesa Bianchib A., Picca M. (2021) *Children 'Under Lockdown': Voices, Experiences, and Resources During and After the COVID-19 Emergency. Insights from a Survey with Children and Families in the Lombardy Region of Italy*, "European Early Childhood Education Research Journal", nr 29(1), s. 35–50, https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1872673.

McCluskey G., Fry D., Hamilton S., King A., Laurie M., McAra L., Stewart T. M. (2021) *School Closures, Exam Cancellations and Isolation: the Impact of Covid-19 on Young People's Mental Health*, "Emotional and Behavioural Difficulties", nr 26(1), s. 46–59, https://doi.org/10.1080/13632752.2021.1903182.

Morinaj J., Hascher T. (2018) *School Alienation and Student Well-Being: A Cross-Lagged Longitudinal Analysis*, "European Journal of Psychology of Education", nr 34(2), s. 273–294, https://doi.org/10.1007/s10212-018-0381-1.

Mullet D. R., Rinn A. N., Kettler T. (2017) *Catalysts of Women's Talent Development in STEM: A Systematic Review*, "Journal of Advanced Academics" 28(4), 253–289, https://doi.org/10.1177/1932202X17735305.

Neihart M. (1999) *The Impact of Giftedness on Psychological Well-Being: What does the Empirical Literature Say?*, „Roeper Review", nr 22(1), s. 10–17, https://doi.org/10.1080/02783199909553991.

Newland L. A., Giger J. T., Lawler M. J., Roh S., Brockevelt B. L., Schweinle A. (2019) *Multilevel Analysis of Child and Adolescent Subjective Well-Being across 14 Countries: Child- and Country-Level Predictors*, "Child Development", nr 90, s. 395–413, https://doi.org/10.1111/cdev.13134.

O'Boyle M. W. (2008) *Mathematically Gifted Children: Developmental Brain Characteristics and Their Prognosis for Well-Being*, „Roeper Review", nr 30(3), s. 181–186, https://doi.org/10.1080/02783190802199594.

Ogurlu U., Yalin H. S., Yavuz Birben F. (2018) *The Relationship Between Psychological Symptoms, Creativity, and Loneliness in Gifted Children*, "Journal for the Education of the Gifted", nr 41(2), s. 193–210, https://doi.org/10.1177/0162353218763968.

Oreopoulos P. (2007) *Do Dropouts Drop out Too Soon? Wealth, Health, and Happiness from Compulsory Schooling*, "Journal of Public Economics", nr 91, s. 2213–2229, https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.02.002.

Page M. J., McKenzie J. E., Bossuyt P. M., Boutron I., Hoffmann T. C., Mulrow C. D. et al. (2021) *The PRISMA 2020 Statement: An Updated Guideline for Reporting Systematic Reviews*, "Research Methods & Reporting", nr 372:n71, https://doi.org/10.1136/bmj.n71.

Plominski A. P., Burns L. R. (2018) *An Investigation of Student Psychological Wellbeing: Honors Versus Nonhonors Undergraduate Education*, "Journal of Advanced Academics", nr 29(1), s. 5–28, https://doi.org/10.1177/1932202X17735358.

Powell M. A., Graham A., Fitzgerald R., Thomas N., White N. E. (2018) *Wellbeing in Schools: What do Students Tell Us?*, „ The Australian Educational Researcher", nr 45, s. 515–531, https://doi.org/10.1007/s13384-018-0273-z.

Rathmann K., Herke K., Heilmann K., Kinnunen J. M., Rimpela A., Hurrelmann K., Richter M. (2018) *Perceived School Climate, Academic Well-Being and School-Aged Children's Self-Rated Health: A Mediator Analysis*, "The European Journal of Public Health", nr 28(6), s. 1012–1018, https://doi.org/10.1093/eurpub/cky089.

Renzulli J. S. (1982) *What Makes a Problem Real: Stalking the Illusive Meaning of Qualitative Differences in Gifted education*, "Gifted Child Quarterly", nr 26, s. 47–156, https://doi.org/10.1177/001698628202600401.

Renzulli J. S., Delcourt M. A. (1986) *The Legacy and Logic of Research on the Identification of Gifted Persons*, "Gifted Child Quarterly", nr 30(1), s. 20–23, https://doi.org/10.1177/001698628603000104.

Robertson J. C. (2013) *Self-Concept, School Satisfaction, and Other Selected Correlates of Subjective Well-Being for Advanced High School Learners Enrolled in Two Challenging Academic Settings*, "Journal for the Education of the Gifted", nr 36(4), s. 461–486, https://doi.org/10.1177/0162353213506068.

Ryan R. M., Deci E. L. (2018) *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*, New York, NY, Guilford Press, https://doi.org/10.1521/978.14625/28806.

Schwartz K. D., Exner-Cortens D., McMorris C. A., Makarenko E., Arnold P., Van Bavel M., Williams S., Canfield R. (2021) *COVID-19 and Student Well-Being: Stress and Mental Health during Return-to-School*, "Canadian Journal of School Psychology", nr 36(2), s. 166–185, https://doi.org/10.1177/08295735211001653.

Shaunessy E., Suldo S. M., Hardesty R. B., Shaffer E. J. (2006) *School Functioning and Psychological Well-Being of International Baccalaureate and General Education Students A Preliminary Examination*, "Journal of Secondary Gifted Education", nr 17(2), s. 76–89, https://doi.org/10.4219/jsge-2006-683.

Shechtman Z., Silektor A. (2012) *Social Competencies and Difficulties of Gifted Children Compared to Nongifted Peers*, "Roeper Review", nr 34, s. 63–72, https://doi.org/10.1080/02783193.2012.627555.

Silverman L. K. (2000) *Social Development, Leadership and Gender Issues* w: L. K. Silverman (red.), *Counseling the Gifted and Talented*, Denver, Love Publishing Co., s. 291–327.

Tamannaeifar M. R., Motaghedifard M. (2014) *Subjective Well-Being and its Sub-Scales Among Students: The Study of Role of Creativity and Self-Efficacy*, "Thinking Skills and Creativity", nr 12, s. 37–42, https://doi.org/10.1016/j.tsc.2013.12.003.

Thomas N. (2016) *Conceptualisations of Children's Wellbeing at School: The Contribution of Recognition Theory*, "Childhood", nr 23(4), s. 506–520, https://doi.org/10.1177/0907568215622802.

Tomyn A. J., Stokes M. A., Cummins R. A., Dias P. C. (2020) *A Rasch Analysis of the Personal Well-Being Index in School Children*, "Evaluation & the Health Professions", nr 43(2), s. 110–119, https://doi.org/10.1177/0163278718819219.

Tu B., Huang Ch.-Ch., Sorensen J. (2020) *Effects of Education Philanthropy on Well-Being of Low-Income and Gifted Students in China*, "Children and Youth Services Review", nr 108:104659, https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104659.

O Autorach

Marcin Gierczyk – doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Profesor uczelni w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Pedagog specjalności opiekuńczo-wychowawczej oraz resocjalizacyjnej. Jego zainteresowania naukowe dotyczą środowiskowego i edukacyjnego wsparcia dzieci i młodzieży uzdolnionej, rozwiązań metodologicznych diagnozowania i optymalizacji dobrostanu dzieci i młodzieży oraz zagadnień statusu płci w rożnych kontekstach społecznych i edukacyjnych. Swoje doświadczenie naukowe i dydaktyczne zdobywał w Univeristy of Oxford, Univeristy of Birmingham, University of Oslo, Complutense University of Madrid, University of Iceland.

Joseph S. Renzulli – (Ed. D.) Profesor w University of Connecticut. Światowej sławy naukowiec w zakresie edukacji uczniów uzdolnionych i utalentowanych. Jego Szkolny Model Wzbogacania Zdolności (*Schoolwide Enrichment Model*), skupiajacy się na poprawie funkcjonowania szkoły, jest szeroko stosowany na całym świecie. Pozyskał granty na ponad 50 milionów dolarów. Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne umieściło go na liście 25 najbardziej wpływowych psychologów na świecie. Jego najważniejszym wkładem do praktyki pedagogicznej jest Confratute – letni program, który rozpoczął się w 1978 roku i w którym udział wzięło ponad 35 000 pedagogów.

Marcin Gierczyk is a professor at the Institute of Pedagogy, University of Silesia in Katowice (Poland). His research is centered on gifted and talented education, social pedagogy and character education, as well as issues related to the functions of degrees from prestigious universities. He has published articles related to G&T Education, research methodology, gender politics and societal issues; these articles often present a comparative perspective on the issues. He gained valuable academic knowledge during his time at the University of Birmingham (England), University of Oxford (England), University of Oslo (Norway) and Complutense University of Madrid (Spain). Since 2017 he is an Honorary Research Fellow at the Jubilee Centre for Character and Virtues, University of Birmingham (England).

Joseph S. Renzulli – (Ed. D.) is a Distinguished Professor at the University of Connecticut and an international leader in gifted education and talent development for all students. His Schoolwide Enrichment Model focuses on total school improvement and is widely used throughout the world. He has obtained more than 50 million dollars in research grants and the American Psychological Association named him among the 25 most influential psychologists in the world. He lists Confratute, a summer program that began in 1978 and has served more than 35,000 educators, as his most important practical contribution.

Cytowanie

Gierczyk M., Renzulli J. S. (2023) *Dobrostan uczniów uzdolnionych: co mówią badania naukowe? Systematyczny przegląd literatury*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne", nr 1(16), s. 35–56, https://doi.org/10.18778/2450-4491.16.03.

creative commons © by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC BY 4.0